

УДК 371.14:811.111'36

Лідія ОРЛОВСЬКА,

*кандидат педагогічних наук, викладач кафедри германських і романських мов
Київського національного лінгвістичного університету
(Україна, Київ) lidia.orl@ukr.net*

ВИМОГИ ДО ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В УСНОМУ МОВЛЕННІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

Стаття присвячена розгляду вимог до вправ щодо формування граматичної компетенції в усному мовленні у майбутніх учителів, застосування яких викладачами вищих мовних закладів освіти сприятиме ефективному впровадженню розробленої методики.

Ключові слова: усномовленнева граматична компетенція, граматична структура, підсистема вправ.

Лит. 7.

Lidiya ORLOVSKA,

*Ph.D. in Education, Lecturer of Germanic and Romance Languages Department
Kyiv National Linguistic University (Ukraine, Kyiv) lidia.orl@ukr.net*

REQUIREMENTS FOR FORMING GRAMMAR COMPETENCE EXERCISES IN ORAL SPEECH OF FUTURE TEACHERS IN ENGLISH AS THE SECOND LANGUAGE

The article deals with the requirements for exercises concerning the English grammar competence formation in oral speech on integrated studies principles.

Key words: Grammar competence, Grammar structure, subsystem of exercises.

Ref. 9.

Лидия ОРЛОВСКАЯ,

*кандидат педагогических наук, преподаватель кафедры германских и романских языков Киевского национального лингвистического университета
(Украина, Киев) lidia.orl@ukr.net*

ТРЕБОВАНИЯ К УПРАЖНЕНИЯМ ОТНОСИТЕЛЬНО ФОРМИРОВАНИЯ УСТНОРЕЧЕВОЙ ГРАММАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО ИНОСТРАННОГО

Статья посвящена рассмотрению методических рекомендаций относительно формирования устноречевой грамматической компетенции у будущих учителей английского языка как второго иностранного.

Ключевые слова: устноречевая грамматическая компетенция, грамматическая структура, подсистема упражнений.

Лит. 7.

© Орловська Л. Вимоги до вправ для формування граматичної компетенції в усному мовленні у майбутніх учителів англійської мови як другої іноземної

Постановка проблеми. Створення систем вправ для формування іншомовної комунікативної компетенції є однією з актуальних у практичному відношенні та складних у теоретичному плані проблем. Актуальність проблеми полягає у тому, що від її вирішення багато в чому залежить ефективність навчання іноземних мов. Її складність зумовлена тим, що система вправ має відбивати, по суті, всі аспекти технології навчання, що стосуються як оперативної сторони процесу оволодіння мовним матеріалом і видами мовленнєвої діяльності (методів, прийомів, засобів, форм навчального процесу), так і його мотиваційної сторони, за умови відсутності мовного середовища та природної потреби користуватися іноземною мовою як засобом спілкування.

Аналіз досліджень. Розробці граматичних систем і комплексів вправ приділялась значна увага у методиці навчання іноземних мов. З останніх робіт на увагу заслуговують дослідження: М. Рябих, який розробив систему вправ для формування іншомовних граматичних навичок із врахуванням індивідуальних характеристик студентів [4]; Т. Стеченко, що створила систему вправ та завдань для формування професійно орієнтованої англomовної граматичної компетенції у майбутніх учителів [5]; О. Вовк, яка запропонувала підсистему вправ для формування англomовної граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання [1].

Розробляючи підсистему вправ для формування усномовленнєвої граматичної компетенції у майбутніх учителів англійської мови як другої іноземної, ми базувалися на досягненнях науковців та врахуванні сучасних підходів і стратегій у навчанні іноземної мови.

Отже, **метою статті** є розгляд питань, безпосередньо пов'язаних із цією проблемою: чинники, які зумовлюють специфіку підсистеми вправ для формування усномовленнєвої граматичної компетенції англійської мови як другої іноземної; групи, типи і види вправ, які доцільно використовувати для формування усномовленнєвої граматичної компетенції.

Виклад основного матеріалу. Аналіз поняття «система вправ» у різних авторів [2; 3] дозволив зробити висновок про відсутність принципових розходжень у точках зору. Отже, вслід за С. Шатіловим, під системою вправ ми розуміємо таку сукупність необхідних типів, видів і різновидів вправ, що виконуються у такій послідовності і в такій кількості, які враховують закономірності формування навичок та вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності у їх взаємодії і забезпечують максимально високий рівень оволодіння іноземною мовою у заданих умовах [7]. Підсистема вправ для формування усномовленнєвої граматичної компетенції англійської мови як другої іноземної є складовою частиною системи вправ навчання усного мовлення іноземної мови, що є сукупністю необхідних груп та видів вправ, спрямованих на оволодіння навичками і вміннями розуміння і вживання граматичної структури в усному мовленні. Остання входить складником у загальну систему вправ навчання іноземної мови.

Специфіка підсистеми вправ для формування усномовленнєвої граматичної компетенції англійської мови як другої іноземної зумовлюється вимогами до вправ, пов'язаних із закономірностями процесів навчання і вивчення мов, а також умовами, в яких вони відбуваються.

По-перше, на другому році навчання англійської мови студенти володіють достатньо високим рівнем граматичної компетенції як у рідній, так і в першій іноземній мові. Отже, підсистема вправ для формування усномовленнєвої граматичної компетенції повинна забезпечувати актуалізацію та активне залучення попереднього лінгвістичного

досвіду студентів у першій іноземній мові та в рідній мові, що сприяє швидшому оволодінню граматичною структурою та особливостями її функціонування. Так, при утворенні граматичної структури англійської мови студенти, природно, спираються на аналогічні структури у першій іноземній (іспанській) та рідній мовах, які можуть спричинити або позитивний перенос або інтерференцію. Порівняння виучуваних граматичних структур англійської мови з граматичними структурами іспанської та української мов дозволить посилити позитивний перенос та зменшити інтерференцію, оскільки це зумовлюється обсягом знань суттєвих ознак граматичних структур, які порівнюються, їх подібностей та розбіжностей, що свідчить про усвідомленість граматичних структур, а не автоматичний перенос навичок з першої іноземної мови у другу. Наприклад, при оволодінні граматичними структурами англійської мови, подібними до граматичних структур рідної та іспанської мов (*can + Infinitive*, *вмію / можу + інфінітив*, *saber / poder + Infinitivo*; *must / have to + Infinitive*, *повинен / необхідно + інфінітив*, *tener que + Infinitivo*), слід наголосити на їх схожості, що спричиняє позитивний перенос. Оволодіваючи граматичними структурами англійської мови, відмінними від граматичних структур рідної та іспанської мов (*may / might / could (not) + Indefinite Infinitive*; *could / may / might (not) + Perfect Infinitive*; *can't / mustn't + Indefinite Infinitive*; *must + Indefinite / Continuous / Perfect Infinitive*; *Can / Could + S + Indefinite / Continuous / Perfect / Perfect Continuous Infinitive?*; *can't / couldn't + Perfect / Perfect Continuous Infinitive*; *may + Continuous Infinitive*, що виражають припущення, впевненість, можливість, сумнів), необхідно зосередити увагу на розбіжностях та організувати вправлення на запобігання помилок.

По-друге, підсистема вправ повинна базуватися на використанні вже засвоєних стратегій вивчення мови завдяки набутому досвідові під час навчання рідної та першої іноземної мови: самостійне виведення студентами правил вживання та утворення граматичних структур; візуалізація граматичних правил; використання граматичних довідників; систематизація вивченого граматичного матеріалу; зіставлення виучуваних граматичних структур з граматичними структурами першої іноземної мови та української мови для подолання інтерференції; побудова висловлювань за аналогією зі зразком мовлення; перехід до самостійного виконання мовленнєвих дій; самоконтроль та самокорекція виконаної діяльності.

По-третє, вивчення іноземної мови на педагогічних факультетах орієнтоване на майбутню професійну діяльність студентів як учителів іноземної мови, а отже, має місце взаємопов'язане формування комунікативної і професійної компетенцій. Це спонукає до відбору певного обсягу професійно-методичних умінь для формування на другому році навчання другої іноземної мови та розробки спеціальних вправ у межах підсистеми вправ.

До професійно-методичних умінь ми віднесли вміння, пов'язані з реалізацією конструктивно-планувальних, організаторських та комунікативно-навчальних функцій учителя іноземної мови: чітко і ясно формулювати граматичне правило, користуючись граматичною термінологією іноземною мовою; фонетично правильно демонструвати мовленнєві зразки, що містять виучувану граматичну структуру; добирати навчальний текстовий та наочний матеріал до вправ; готувати роздавальний матеріал; укладати граматичні таблиці, що ілюструють утворення чи вживання граматичної структури; розробляти навчальну бесіду з використанням граматичної структури; укладати вправи на запобігання граматичних помилок, пов'язаних з інтерференцією рідної мови; проводити певні граматичні вправи; чути і коректувати граматичні помилки в усному

мовленні; помічати і виправляти граматичні помилки у писемному мовленні за ключем; визначати типові граматичні помилки у письмових роботах; коректно використовувати вирази класного вжитку у методичних ситуаціях при поясненні граматичних правил, стимулюванні учнів до виконання навчальних дій, виправленні помилок.

Завдяки професіоналізації навчання іноземної мови студенти до третього року навчання вже оволодівають певними професійно-методичними вміннями на заняттях з першої іноземної мови, але, беручи до уваги їхній недостатній мовленнєвий досвід у вивченні другої іноземної мови, вважаємо цілком достатнім обсяг перелічених вище первинних професійно-методичних умінь у студентів другого року навчання другої іноземної мови.

По-четверте, враховуючи принцип інтегрованого навчання мовних аспектів при домінантній ролі граматичного аспекту, вправи мають бути спрямовані не на дискретне, а на взаємопов'язане засвоєння цих аспектів. Це означає, що, з одного боку, у граматичних вправах повинні опрацьовуватися всі форми виучуваної граматичної структури у мовленнєвих зразках як з точки зору їх фонетичних, так і лексичних особливостей. Важливо, що лексична наповнюваність мовленнєвих зразків, що включає нову граматичну структуру, повинна бути обмежена вже вивченими лексичними одиницями. Це забезпечує посиленість вправління завдяки використанню вже відомих студентам лексичних одиниць. При цьому не повинна втрачатися новизна вправління. Вона може забезпечуватися варіюванням ситуацій за рахунок включення у них нових комунікативних намірів.

По-п'яте, підсистема вправ для формування усномовленнєвої граматичної компетенції англійської мови як другої іноземної на засадах інтегрованого навчання повинна враховувати особливості реалізації загальнодидактичних принципів у процесі інтегрованого навчання іноземної мови, а саме принципів наступності, систематичності та послідовності.

З принципів наступності, систематичності та послідовності навчання впливає нагальність раціонального упорядкування граматичного матеріалу, його поділу на певні частини та ступеневого, послідовного оволодіння цим матеріалом. При послідовній організації навчального процесу обов'язковим є постійне систематичне повернення до цілого, що забезпечує засвоєння окремого та цілого у їх взаємозв'язку.

Стосовно процесуального боку формування усномовленнєвої граматичної компетенції, зазначені принципи відбиваються, головним чином, у специфічній підсистемі вправ, що є логічно упорядкованими групами вправ, що призначені для (1) оволодіння окремими блоками граматичного матеріалу та для (2) цілісного, системного його застосування. Зв'язки між групами вправ у системі визначаються ієрархічною підпорядкованістю перших другим. У цьому випадку йдеться про концентричну організацію навчального процесу, що передбачає наявність двох типів концентрів: підпорядкованого та узагальнюючого. Кількість підпорядкованих концентрів залежить від кількості блоків, у які об'єднані граматичні структури для формування рецептивних і репродуктивних навичок. Узагальнюючий концентр підготовлений підпорядкованими йому концентрами, він забезпечує синтез визначеного для засвоєння граматичного матеріалу і використання його на більш творчому рівні. Наприклад, при формуванні усномовленнєвої граматичної компетенції граматичний матеріал «Modal verbs» може бути упорядкований у чотири блоки за функціональною приналежністю, що входять у чотири підпорядковані центри. Граматичні структури кожного окремого блоку підлягають опрацюванню у тренувальних рецептивних та репродуктивних вправах.

Потім вони синтезуються в узагальнюючий концентр і засвоюються у продуктивних вправах.

По-шосте, підсистема вправ повинна передбачати формування соціокультурної компетенції, яка пов'язана з необхідністю вивчення світу носіїв мови, їхньої культури, способу життя, національного характеру, менталітету, оскільки реальне мовлення значною мірою визначається знанням соціального та культурного життя [6, 28–29]. При формуванні усномовленневої граматичної компетенції англійської мови як другої іноземної важливим є урахування не лише культурних особливостей носіїв другої іноземної мови, але й першої іноземної мови та своєї культури. Поглиблення знань двох іноземних культур та опора на національну культуру тих, хто навчається, буде сприяти глибшому й більш усвідомленому засвоєнню навчального матеріалу і приведе до повноцінного розвитку та виховання особистості на межі кількох культур.

Ознайомлення студентів з новими соціокультурними знаннями здійснюється викладачем за допомогою коментаря та прикладів вживання граматичних структур у різних мовах. Формуванню соціокультурних навичок та вмінь сприяє вправління в їх використанні в ситуаціях спілкування. Наприклад, при передачі прохання або дозволу в англійській мові найчастіше вживаються питальні речення з модальними структурами, що надає їм відтінку ввічливості. E.g. Could you bring me a book, please? Would you mind opening the window? Do you mind if I leave the lesson earlier? May I come in? Для української мови більш характерне використання наказового способу або питального речення: Дай мені свою ручку, будь-ласка. Ти не даси мені свій телефон? Можеш дати книгу почитати? ніж питальних речень: Ви не можете мені допомогти? Ви не підкажете, як доїхати до автовокзалу? В іспанській мові в цьому випадку може вживатися модальне дієслово *poder*: ¿Puedes llevarme contigo a la universidad? Можеш підвезти мене до університету?, питальні речення, які не містять модального дієслова: ¿Que te parece si te llamo? Ти не проти, якщо я зателефоную? ¿Te llamo? Я зателефоную тобі? Permítame que te llame. Дозволь мені зателефонувати. ¿Me dejas que te llame? Дозволиш мені зателефонувати?; за допомогою умовного способу: ¿Me podrías llevar materiales para María a la oficina? Ти можеш завезти матеріали для Марії в офіс? Не завезеш матеріали для Марії в офіс? ¿Me esperarías un poco? Почекаєш мене декілька хвилин? Можеш почекати на мене декілька хвилин?

Висновки. Вищевикладене дає змогу виокремити вимоги до вправ, які зумовлюють специфіку підсистеми вправ, що розробляються: наявністю у студентів попереднього лінгвістичного досвіду у рідній та першій іноземній мові, що може здійснювати позитивний чи негативний вплив на вивчення другої іноземної мови; сформованістю стратегій вивчення мови як результат набутого досвіду при навчанні першої іноземної та рідної мов; необхідністю формування професійно-методичних умінь в учителя іноземної мови, що впливає з важливості професіоналізації освіти та інтеграції навчання мовних аспектів при домінуючій ролі граматичного аспекту на лексичному рівні, вирішальному для формування граматичної компетенції; урахуванням особливостей реалізації загальнодидактичних і методичних принципів у процесі інтегрованого навчання іноземної мови, що зумовлюють його перебіг; наявністю опори на знання культур носіїв першої і другої іноземних мов та національної культури.

Виявлені вимоги слугують теоретичним підґрунтям для адекватного виконання поставленого завдання – створення підсистеми вправ. Це питання буде розглядатися у наступних наукових працях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вовк О. Формування англомовної граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. Вовк. – К., 2008. – 335 с.
2. Гез Н. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 31–36.
3. Реутов Н. Методика обучения языковому материалу немецкого языка как второго иностранного на базе английского на начальном этапе (в аспекте говорения) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. Реутов. – К., 1986. – 222 с.
4. Рябих М. Методика навчання студентів мовних спеціальностей форм способу та часу англійського дієслова : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / М. Рябих. – Харків : ХНУ, 2003. – 189 с.
5. Стеченко Т. Формування професійно орієнтованої англомовної граматичної компетенції майбутніх філологів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. Стеченко. – К., 2004. – 200 с.
6. Тер-Минасова С. Язык и межкультурная коммуникация : учеб. пособие / С. Тер-Минасова. – М. : Слово / Slovo, 2000. – 264 с.
7. Шатилов С. Методика обучения немецкому языку в средней школе : учеб. пос. [для пед. ин-тов по спец № 2103 «Иностр. яз.»] / С. Шатилов. – М. : Просвещение, 1986. – 2-е изд. – 221 [1] с.

REFERENCES

1. Vovk O. Formuvannja anglomovnoi gramatichnoi kompetencii u majbutnih uchiteliv v umovah intensivnogo navchannja : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / O. Vovk. – K., 2008. – 335 s.
2. Gez N. Formirovanie kommunikativnoj kompetencii kak ob#ekt zarubezhnyh metodicheskikh issledovanij / N. Gez // Inostrannye jazyki v shkole. – 1985. – № 2. – S. 31–36.
3. Reutov N. Metodika obuchenija jazykovomu materialu nemeckogo jazyka kak vtorogo inostranogo na baze anglijskogo na nachal'nom jetape (v aspekte govorenija) : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / N. Reutov. – K., 1986. – 222 s.
4. Rjabih M. Metodika navchannja studentiv movnih special'nostej form sposobu ta chasu anglijs'kogo dieslova : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / M. Rjabih. – Harkiv : HNU, 2003. – 189 s.
5. Stechenko T. Formuvannja profesijno orientovanoi anglomovnoi gramatichnoi kompetencii majbutnih filologiv : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / T. Stechenko. – K., 2004. – 200 s.
6. Ter-Minasova S. Jazyk i mezhkul'turnaja kommunikacija : ucheb. posobie / S. Ter-Minasova. – M. : Slovo / Slovo, 2000. – 264 s.
7. Shatilov S. Metodika obuchenija nemeckomu jazyku v srednej shkole : ucheb. pos. [dlja ped. in-tov po spec № 2103 «Inostr. jaz.»] / S. Shatilov. – M. : Prosveshhenie, 1986. – 2-e izd. – 221 [1] s.

Статтю подано до редакції 13.02.2015 р.